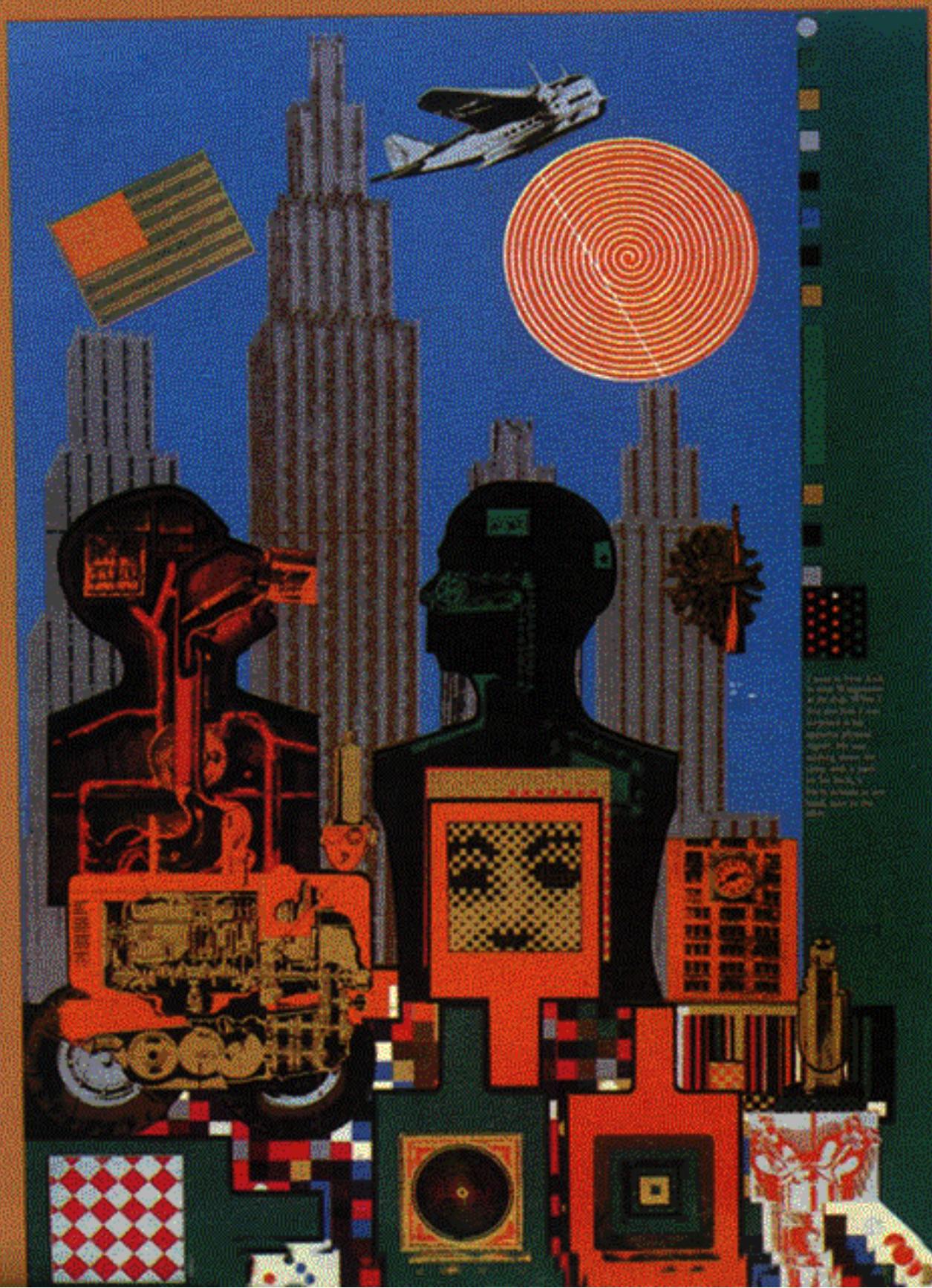

Θεμέλιο - Ιστορική βιβλιοθήκη

ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ ΚΟΝΔΥΛΗΣ

Η παρακμή τοῦ Ἀστικοῦ Πολιτισμοῦ

**Από τή μοντέρνα
στή μεταμοντέρνα έποχή
και από τό φιλελευθερισμό
στή μαζική δημοκρατία**

**Η ΠΑΡΑΚΜΗ ΤΟΥ ΑΣΤΙΚΟΥ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ
ΑΠΟ ΤΗ ΜΟΝΤΕΡΝΑ ΣΤΗ ΜΕΤΑΜΟΝΤΕΡΝΑ ΕΠΟΧΗ
ΚΙ ΑΠΟ ΤΟΝ ΦΙΛΕΛΕΥΘΕΡΙΣΜΟ ΣΤΗ ΜΑΖΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ**

ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΕΡΕΥΝΩΝ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
ΤΟΜΕΑΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: ΑΝ.ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Θ. ΠΕΤΣΙΟΣ

Τίτλος πρωτοτύπου:
Der Niedergang der bürgerlichen Denk- und Lebensform
Die liberale Moderne und die massendemokratische Postmoderne
Acta humaniora, Weinheim 1991

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΕΡΕΥΝΩΝ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ
ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: ΑΝ.ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Θ. ΠΕΤΣΙΟΣ

ISBN 960-310-150-8

© Γιάνης Στήλης γλώσσα: 1991
Π. Κονδύλης και 'Έκδόσεις Θεμέλιο
Σόλωνος 84, τηλ. 36.08.180

Ε.Γ.Δ. Π.Σ.Κ.Π.
ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2008

ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ ΚΟΝΔΥΛΗΣ

Η ΠΑΡΑΚΜΗ
ΤΟΥ ΑΣΤΙΚΟΥ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ

‘Από τή μοντέρνα στή μεταμοντέρνα έποχή
κι από τόν φιλελευθερισμό στή μαζική δημοκρατία

ΘΕΜΕΛΙΟ

ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΣΑΡΑΝΤΑΝΩΝ
ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: ΑΝ. ΑΘΗΝΑΙΩΝ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗ ΦΙΛΙΑ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ Θ. Μ. ΣΙΡΙΩΝ

Ε.Γ.Δ π.ξ.Κ.Π.
ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2008

ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΕΡΕΥΝΩΝ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
ΤΟΜΕΑΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: ΑΝ.ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Θ. ΠΕΤΣΙΟΣ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ: Η ΚΑХΕΞΙΑ ΤΟΥ ΑΣΤΙΚΟΥ ΣΤΟΙΧΕΙΟΥ ΣΤΗ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗ ΚΟΙΝΩΝΙΑ ΚΑΙ ΙΔΕΟΛΟΓΙΑ	9
I. ΘΕΜΕΛΙΩΔΕΙΣ ΕΝΝΟΙΕΣ ΚΑΙ ΒΑΣΙΚΑ ΣΧΗΜΑΤΑ ΣΚΕΨΗΣ	49
II. ΔΙΑΜΟΡΦΩΣΗ ΚΑΙ ΔΟΜΗ ΤΟΥ ΑΣΤΙΚΟΥ ΤΡΟΠΟΥ ΣΚΕΨΗΣ ΚΑΙ ΖΩΗΣ	69
1. Τό κοσμοθεωρητικό πλαίσιο	71
2. Βίος καί πολιτισμός	84
III. Η ΑΝΤΙΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΤΟΥ ΑΣΤΙΚΟΥ ΣΥΝΘΕΤΙΚΟΥ-ΕΝΑΡΜΟΝΙΣΤΙΚΟΥ ΣΧΗΜΑΤΟΣ ΣΚΕΨΗΣ ΑΠΟ ΤΟ ΑΝΑΛΥΤΙΚΟ-ΣΥΝΔΥΑΣΤΙΚΟ ΣΧΗΜΑ ΣΤΟΝ ΤΟΜΕΑ ΤΗΣ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗΣ ΠΑΡΑΓΩΓΗΣ	97
1. Λογοτεχνία καί Τέχνη	99
α. Γενικά	99
β. Οι ἐπί μέρους τομεῖς	119
2. Φιλοσοφία καί ἐπιστῆμες	179
IV. Η ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΗΣ ΜΑΖΙΚΗΣ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑΣ, Ο ΕΚΠΕΣΜΟΣ ΤΟΥ ΑΣΤΙΚΟΥ ΤΡΟΠΟΥ ΖΩΗΣ ΚΑΙ Η ΜΕΤΕΞΕΛΙΞΗ ΤΟΥ ΑΝΑΛΥΤΙΚΟΥ-ΣΥΝΔΥΑΣΤΙΚΟΥ ΣΧΗΜΑΤΟΣ ΣΚΕΨΗΣ	211
1. Μεθερμηνεία καί μετατροπή τοῦ φιλελευθερισμοῦ	213
2. Δομικά γνωρίσματα τῆς μαζικῆς δημοκρατίας	231
3. Νοοτροπία καί τρόπος ζωῆς στή μαζική δημοκρατία	251.
4. Χαρακτήρας καί ἐπιδράσεις τῆς πολιτισμικῆς ἐπανάστασης στή δεκαετία τοῦ 1960 καί τοῦ 1970	268
5. Τέχνη καί πολιτισμός στή μαζική δημοκρατία	279
6. Βασικά γνωρίσματα τῆς ἐπιστημονικῆς καί τῆς φιλοσοφικῆς σκέψης στή μαζική δημοκρατία	308
V. ΠΡΟΟΠΤΙΚΕΣ	323

ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΕΡΕΥΝΩΝ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
ΤΟΜΕΑΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: ΑΝ.ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Θ. ΠΕΤΣΙΟΣ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ ΣΤΗΝ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΚΔΟΣΗ

‘Η καχεξία τοῦ ἀστικοῦ στοιχείου
στή νεοελληνική κοινωνία καὶ ὁδεολογία

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΗΓΟΥΜΕΝΙΑΣ
ΤΟΜΕΑΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
ΔΙΕΥΘΥΝΗΣ: ΑΝ.ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΠΕΤΣΙΟΥ

Ε.Γ.Δ π.κ.κ.Π
ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2008

ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΕΡΕΥΝΩΝ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
ΤΟΜΕΑΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: ΑΝ.ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Θ. ΠΕΤΣΙΟΣ

Η κατανόηση τῆς ιστορικοινωνικῆς καὶ ιδεολογικῆς ἔκείνης διαδικασίας, τὴν ὅποια μποροῦμε νά χαρακτηρίσουμε ως παρακμή τοῦ ἀστικοῦ πολιτισμοῦ, προϋποθέτει σαφεῖς ἀντιλήψεις καὶ ἔννοιες γιά τό τι σημαίνει «ἀστικός πολιτισμός» γενικότερα καὶ «ἀστική τάξη» ἢ «ἀστικό κοινωνικό καθεστώς» εἰδικότερα. Ωστόσο τέτοιες ἀντιλήψεις καὶ ἔννοιες, δόσο κι ἐν εἶναι θεωρητικά ξεκαθαρισμένες, ἀποτελοῦν ἀπλῶς ἀναγκαῖο, δχι ἐπαρκή δρό τῆς κατανόησης. Η κατανόηση προχωρεῖ σὲ βάθος μονάχα ἐφ' δόσον οἱ ιστορικές καὶ κοινωνιολογικές κατηγορίες ἢ τυπολογίες πληροῦνται μέ ἐποπτεῖες καὶ παραστάσεις ἵκανές νά ζωντανέψουν, μέσα στίς ὅμεσες ὑπαρξιακές καὶ βιωματικές τους ἀναφορές, τίς ἀτομικές καὶ συλλογικές ἀνθρώπινες ἔκεινες καταστάσεις, ἀπό τή συμπύκνωση τῶν ὅποιων πάνω σέ τοῦτο ἢ σ' ἔκεινο τό ἐπίπεδο τῆς ἀφαίρεσης προῆλθε ἡ ἐνοιολογία μας. "Αν δημως αὐτοί εἶναι οἱ θεμελιώδεις δροι τῆς κατανόησης, τότε καμιά βαθύτερη κατανόηση τοῦ ἀστικοῦ πολιτισμοῦ καὶ τῆς ιστορικῆς του πορείας δέν εἶναι δύνατή μέ βάση τά δόσα δεδομένα παρέχει ἡ νεοελληνική πραγματικότητα. Γιατί σέ καμιά της στιγμή ἡ πραγματικότητα τούτη δέν διαμορφώθηκε ἀποκλειστικά, καθοριστικά καὶ τελεσίδικα ἀπό μιά κοινωνική τάξη, τὴν ὅποια θά μπορούσαμε νά ὀνομάσουμε «ἀστική», χωρίς νά ἀποκλίνουμε ἀπό τήν εἰδοποιό σημασία τοῦ δρου· καὶ ποτέ της ἐπίσης δέν ἔβγαλε ἀπό τοὺς κόλπους της μιά συγκροτημένη κοινωνική τάξη, ἡ ὅποια θά ἐνσάρκωνε ἀπό δλες τίς ἀπόψεις καὶ σέ δλα τά ἐπίπεδα τά εἰδοποιά γνωρίσματα τῆς ἀστικῆς τάξης μέ τή δυτικοευρωπαϊκή καὶ κεντρικοευρωπαϊκή ἔννοια. Η χαλαρή καὶ ἐτερογενής ἔκεινη κοινωνική συνομάδωση, ἡ ὅποια κατά καιρούς ὀνομάσθηκε «ἀστική τάξη» στήν 'Ελλάδα, ἐνσάρκωνε δλλοτε μέ ἐκάστοτε διαφορετικά τμήματά της δλλα γνωρίσματα τοῦ ἀστικοῦ ἥθους καὶ ἔθους — ποτέ ταυτόχρονα καὶ δλα: ἐπί πλέον ποτέ δέν κατάφερε νά δημιουργήσει γηγενή καὶ αὐτοτελή ἀστικό πολιτισμό μέ εύρυτερη κοινωνική ὀκτινοβολία, μολονότι —πάλι μέ ἐκάστοτε διαφορετικά τμήματά της— υἱοθέτησε κατά τρόπο περισσότερο ἢ λιγότερο ἐπιπόλαιο καὶ

άσυναρτητο διάφορα ἐπί μέρους στοιχεῖα τοῦ εύρωπαικοῦ ἀστικοῦ πολιτισμοῦ. Ὑπό τίς συνθῆκες αὐτές, ἡ χρήση τοῦ ὄρου «ἀστική τάξη» μέσα στό ἑλληνικό πολιτικό καὶ κοινωνιολογικό λεξιλόγιο τῶν τελευταίων ἔκατο χρόνων φευγαλέα καὶ δευτερευόντως μόνο συνδέθηκε μέ εποπτεῖες καὶ παραστάσεις ἀνταποκρινόμενες οὐσιαστικά στό συγκεκριμένο ιστορικό τουπεριεχόμενο. Γιά λόγους πού θά ἔξηγήσουμε ἀμέσως, διευρύνθηκε, ἔτοι ὥστε νά σημαίνει —ἔχοντας θετικές ἡ ἀρνητικές συμπαραδηλώσεις, ἀνάλογα μέ τίς ἔκάστοτε συμπάθειες— τούς «εὔπορους πολίτες», τούς «πλοιοτοκράτες», τούς «ινοικοκράτους», τούς «άντιδραστικούς» ἢ τούς «έχθρους τοῦ σοσιαλισμοῦ» κτλ. Δέν ύπάρχει καμιαί ἀμφιβολία ὅτι ἡ ἀστική τάξη συγκροτεῖται ἀπό λιγότερο ἡ περισσότερο πλούσια ἀτομα, τά ὅποια ὡς τάξη τάσσονται ύπερ τῆς καπιταλιστικῆς οἰκονομίας (ὅ,τι κι ἀν μπορεῖ αὐτή νά σημαίνει σέ κάθε περίπτωση) καὶ ἐπομένως ἔχθρεύονται τὸν σοσιαλισμό (ὅ,τι κι ἀν μπορεῖ νά σημαίνει ἔκάστοτε ὁ σοσιαλισμός). Ὁμως οἱ πλούσιοι καὶ οἱ ἔχθροι τοῦ σοσιαλισμοῦ μποροῦν θαυμάσια νά προέρχονται καὶ ἀπό κοινωνικές ὄμάδες πού διόλου δέν εἶναι δυνατόν νά χαρακτηρισθοῦν ὡς ἀστικές, ἀν δέν θέλουμε νά παραβιάζουμε τὴν ιστορική καὶ κοινωνιολογή σημασία τῶν λέξεων μποροῦν δηλαδή νά προέρχονται ἀπό ὄμάδες πού οὔτε πορίζονται τὸν πλοῦτο τους μέ «άμιγῶς» καπιταλιστικές μεθόδους οὔτε καὶ ἔχουν ἐσωτερικεύσει τὴν ἀστική ἀξιολογία καὶ κοσμοθεωρία. Πάντως ἡ διαφορά ἀνάμεσα στὸν ἀστό, ἀπό τή μιά, καὶ στὸν ἐκ καταγωγῆς εὐγενή, τὸν τσιφλικά, τὸν «ινοικοκύρη» ἢ τὸν ἀετονύχη ἐπιχειρηματία καὶ ἐργολάβο, ἀπό τὴν ἄλλη, μπορεῖ νά γίνει πρόδηλη καὶ νά ἀποτελέσει μίτο ἐπιστημονικῆς κατανόησης μονάχα ὅπου εἶναι δεδομένη καὶ αὐτονόητη μέσα στὴν κοινωνική πραγματικότητα. Καὶ ἀκριβῶς αὐτό δέν συνέβη, τουλάχιστον σέ ἐπαρκή βαθμό, στή νεότερη 'Ελλάδα.

Παρ' ὅλη τὴν ἀσάφεια τῆς γλωσσικῆς χρήσης, τό ἀργότερο ἀπό τίς ἀρχές τοῦ είκοστοῦ αἰώνα γινόταν στὴν 'Ελλάδα συνεχῶς λόγος γιά ἀστική τάξη. Ὁ ὄρος πολιτογραφήθηκε καὶ διαδόθηκε ὅχι τόσο ὡς αὐτοχαρακτηρισμός ὅσων εἶχαν τή συναίσθηση ὅτι ἀνήκουν στὴν τάξη αὐτήν, ἀλλά μᾶλλον στό πλαίσιο τῶν πρώτων ἀναλύσεων τῆς τοτινῆς ἑλληνικῆς κοινωνίας ἀπό μέρους μετριοπαθῶν ἡ ἀκροίων ἀριστερῶν κοινωνιολόγων καὶ δημοσιολόγων. Αὐτό σημαίνει ὅτι ὡς ἐπί τό πλεῖστον ὑποδήλωνε μιά ἀμεση ἢ ἔμμεση πολεμική, καὶ μάλιστα ὅτι χρησιμοποιήθηκε ἐξ ἀρχῆς γιά νά προσδιορίσει συλλήβδην ἔναν συλλογικό